

VAN-E MAGYAR TÁRSADALOM? NINCS.

Búzás Dezső és Balogh József vitája a magyar nyelvtudományi társaság közlönyében a társadalom szónak ma divó használatáról támasztotta bennem e kérdést és a szomorú feleletet.

Ez a szóhasználat ugyanis a nyelvészet világán túl fekvő szélesebb és magasabb szférának is a jelensége.

Annak a lelkizavarnak, szorultságnak kiütése a nemzet testén, amelyben nemzeti létünk csonkulása, gazdasági, szellemi, erkölcsi létünknek vele kapcsolatos vajúdása óta élünk.

Az emberi tudás bármely szakában kutasson valaki, kénytelen-kelletlen nyelvészkednie kell, mert nyelvével adja tapasztalatai eredményét, felfogása, ítélete lényegét.

Már Hobbes, az újkori empíria egyik ősatyja az emberi beszéd-ről szólva (Leviathan, Cap. 4. de sermone) helyesen látta a szavak és gondolatok egymásra utaltságát, a szavak helyes használatának értékét az igazság felfogása, megértése tekintetében.

Vocabula enim sapientium calculi sunt quibus computant, stultorum autem nummi, aestimati alicujus nomine celebri ut Aristotelis, Ciceronis vei Aquinatis, aliusve doctoris cujuscunque humani.

Nyelvújításunknak e szülötte, a *társadalom* szó eleinte Barczafalvinál kollégiumot akart jelenteni, mások Caszinót, céhet, társulatot kívántak vele értetni.

Mint az állami kapcsolattól különböző, de vele tagjai révén egybeeső összkapcsolat jellemzésére először Helmecey használta melléknévi alakban, midőn Franciaországot a társadalmi revolútiótól óvja. (L. Szily, Nyelvújít. Szótár).

Így válik el először a *társadalmi* szó a társaság szónak attól a jelentésétől, mely vagy az emberi együttlétet, coexistentia-t és' együttműködést, cooperatio-t a legnagyobb általánossággal akarta kifejezni, vagy annak éppen igen különleges eseteit. Az első alkalommal többnyire hozzátette a *közönséges* jelzöt, az utóbbiakban a társas kapcsolatnak különleges okát jelölte meg „céhes, kenyeres, kezes, lakó, papi“ melléknevekkel.

A közönséges társaság, sőt egyszerűen község szóval azt a fogalmat akarták visszaadni, melyre nálunk Halász Imre használta először a *közület* szót Carey közgazdaságtanának 1867-i fordításában. A régi közönséges társaság, község ugyanis épp úgy jelentette az állami, mint a kereskedési, a kenyeres, a papi társaságot s a közület szó is e különböző kapcsolatokat különböztetés nélkül össze akarta fogni, amikor a gondolkozót az emberi együttélés és együttműködés legáltalánosabb formájának használatára kényszeríti az adott helyzet, viszonylat.

Legelső föltűnésében a *társadalmi* Helmecczynél már ellentétet fejez ki. Addig revolúciók alatt állami fölforgatást értett a világ, itt egy újjal ismerkedik meg, A társadalom szembe állítatik az al-tiammal, melyet akkor országnak, státusnak neveztek.

A társadalom szó értelme csak a státussal ellentétbe helyezve tűnik ki. Csakhogy Magyarországnak 48 előtt épp oly különféle státusok voltak, mint amely különfélék a társaságok. A papi, a vitézi, az iparos (polgári) rend is státusok voltak. Dugonics az „In-clyti Status et Ordines“-t „Tekintetes Álladalmak és Rendek“-nek fordítja.

Szerencsére felekezeteink nem váltak úgy státusokká Magyarországnak, mint a német-római szt. birodalomban a Status (Corpus) catholicorum, Status evangelicorum, vagy Erdélyben, ahol a kath. státus név alatt máig fenmaradt „ennek az álladalomnak“ emléke. De elég volt Magyarországnak is abból, ami az állam és társadalom lényegbeli különbségének fölismerését megnehezítette. Ferdinánd Géza akad, székfoglalója igen tiszta világot vet arra, mennyiben maradt meg 48 utáni alkotmányunkban is annak nyoma, hogy a király is egyik státus a nemzet többi státusaival szemben. Mindenesetre jellemző, hogy az álladalom, az állam szó mily későn jött használatba a nemzet egész közülete fölött uralkodó, országgló (urszágló) alakulat megjelölésére. Szalay László, ez a mély elme, még Státusférfiak cím alatt adja ki munkáját 1848-ban, pedig ő már egészen mást értett alatta, mint Dugonics a Tekintetes álladalmak és rendek fordítása alkalmával.

Állam és társadalom mint két, tagjaiban egybevägő, céljában pedig annyira eltérő emberi kapcsolat csak akkor lépett elő világosan az emberi elme előtt, midőn az emberek egyéni existenciájáról való gondoskodás a társadalom céljának ismertetett el, midőn az egyéni munka, a kereseti szabadság, a jogegyenlőség elvei uralomra jutottak, midőn az országgló hatalom föladta egyben a gondolat- és

hitkényszert, és a maga céljául csak a nemzeti összlétről való gondoskodást vállalta, nem az egyéni létről.

Akkor lépett elő világosan az emberi elme előtt állam és társadalom különbsége, midőn az állam megszűnt mezőgazdaságot, ipart, kereskedést űzni, a szellemi termelés monopóliumát fentartani, szóval lemondott a produktív tevékenységről, hogy regulatív, harmonizáló, országgló hivatását annál jobban betölthesse.

Ennek időpontja a nagy francia forradalom. Jogi kialakulása a társadalmat illetőleg a XIX. századi alkotmány-chartákban van előttünk.

Nálunk ellenkezőiég 1848-ig az igehirdető papság, a vitézkedő és jobbágy clientelájával földet művelő nemesség, az iparos, kereskedő polgárság is státus, állam, az országgló király is státus, állam.

Ki látta, ha látta volna is, miképen bírta volna ennek a sokretű magyar fonadéknak külön szárait szétbontani, külön névvel jelölni?

Az első közöttünk, aki az állam és társadalom szót, a kifejezni kívánt jelenség teljesen tudatos felismerésével használja, szellemi világunk egyik igazi nagyja, az uraltáji nyelvészet alapítója, Hunfalvy Pál.

Köztudatunkba azonban nem ment még át, valószínűleg annál fogva, mert vannak magyar tudósok, de nincs magyar tudomány, amit róla 1895-ben (Politika I. köt. 86. 1.) sajnálattal megállapítottam, a nagy veszteség, melyet a magyar államtudomány szenvedett, midőn Hunfalvy hatalmas kezdését 1847-ben, Bajza Ellenőr-jében nem folytathatta és nagy elméjét kénytelen volt nyelvtudomány és ethnografia-nak — ezek hasznára és dicsőségére — szentelni.

Bajza Ellenőrjében (148—216. 1.) „Országgazdasági Tájékozás” cím alatt jelenik meg az egyén, a társadalom, az állam élesen elhatárolt, plasztikus alakja. Az értekezés címe megtévesztheti a’ olvasót. De jellemző Hunfalvy elméjére, hogy List Frigyes védvamos iránya iránt állást foglalni akarva, értekezése egy harmadát az egész emberi élet problémájának szenteli.

Az ember, az egyén — úgymond — nem születik embernek, csak munkája által válhatik azzá, ha existenciáját, még inkább ha fejlődését, rendeltetését biztosítani akarja, így kezdi rajzát.

Az emberi élet alapeleme az egyén» illetőleg az ő gazdasági, szellemi s a kettő között álló, közvetítő munkája. Mert az egyén munkája gyümölcseből kell éljen és mivel nem tud magának min-

denféle gyümölcsöt termeszteni, azokhoz fordul, akik munkájukkal ilyet produkálnak. Egyik ember munkája így kapcsolódik be a másik munkájának gyümölcseibe, keletkezik a munkák megosztása, a különböző munkát végzők csoportosulása, keletkezik a munka gyümölcseinek, a gazdasági, szellemi javaknak eloszlása e csoportok között s ezek kicserélése a különmunkájúak között.

Az egyéneknek ez az önfentartási, önérdékéből származó kapcsolata a társadalom, amelyben az egyén ennek a kapcsolatnak, ennek a nagy egésznek részévé válik. Nem szabad akaratából, hanem az emberi lény adott körülményei folytán, természeti organikus törvény következtében. Ennek a nagy egésznek részei az egymunkájuk csoportjai, *a rendek*. Az egy renden, p. o. a mezőgazdák rendjén belül, az egyforma vagyonúak, a nagy, a közép, a kisvagyonyúak, a vagyontalanok *osztályai*.

A társadalomba, ennek osztályaiba bepréselve, melyet önérdeke, existenciája biztosítása végett tűr meg, elveszti az egyén a függetlenségét, szabadságát. Gépezet részévé, egyoldalú részemberré lesz. De ebbe nem nyugszik bele. Nem lehet mindenestül (abszolút) rész, mint köpüben a méh, hiszen szellemi lény.

De van egy más egész is, mely az egyén önállóságát nem szünteti meg, ez a nemzet s ennek megjelenése: az állam. A nemzeti szellem egyetemesség, mely minden egyesé, nem külön valakié, mint a társadalomban a ház, a föld, a műhely, a bolt, a festő festménye, a költő költeménye, a tudós műve, a feltaláló találmánya. Mentül többen vallják sajátjuknak, annál erősebb. Az egyes a másénak nemzeti szelleme által csak nyer, nem veszít. A nemzeti szellem az egyedeket mint forrás és tenger összeköti és az állam, melyben megtestesül, lelkiegység. Az egyesek ilyképen visszanyerik a nemzetegészben, amit a társadalomban elvesztettek, az által, hogy az állam legbelsőbb egyetemes érzetüknek, akaratuknak megvalósítója lesz.

De egyetemesség az által is az állam, hogy amíg a társadalomban, bár egybekapcsolva, az egyesek, ezek rendi és osztálycsoportjai külön existenciális érdekeikért, külön hasznukért harcolnak egymással, az egyetemes nemzeti szellem és ennek önmagát, mint egészet irányzó, országló, más szóval állami működése az elvált részeket összeharanyozza, hogy a társadalmi harcokat megnyugvásra vigye, üdvös versenyre változtassa.

És erre következik Hunfalvy közületi conceptiojának, hogy úgy mondjam, theodicaeája.

Ha az emberi nem pusztán az egyének önérdeke, existenciális

szükségleteinek kielégítése végett alakult egyetlen társadalomból állana, szükségképen internationalizálnék és benne az egyén teljesen géprész lenne.

Ezt a világitársadalmi kialakulást, az emberiségnek szocialis internationalizálódását akadályozza meg az emberiség külön nemzeti szellemeinek, államainak léte.

Ugyanis a külön államok külön társadalmának megkötöttségeit, ezekben az egyesek önállóságának csorbulását enyhíti, kiegyenlíti a bennök élő sajátos nemzeti szellem.

Ebben a társadalom külön érdekcsoportjainak tagjai egyéniségük kielégülése mellett összszellemük, akaratuk tettlegességét is érzik az emberi élet végső céljai, eszményei tekintetében.

Hunfalvy a társadalmi munkafelosztás fölveit csak két oldalon tárgyalja.

Így állapítja meg a leszármazás szerintit, más néven a kasszyszerűt. Ilyen volt lényegében a mi jobbágyságunké és az ősi, szállásos nemességünké. Azután a testületit, amint Hunfalvy nevezi, megszokott nevén a rendít, amely csak olyan munkát engedett végezni, amelyre való képességét valaki az illető testület, kar, rend előtt vizsgán, remekelés által bebizonyította, amilyen nálunk csupán a papi és városi rendé volt.

Végül a társulati, amialatt mindenkinek szabadságát értette munkája, pályája megválasztásában. A szabad verseny, a szabad ipar, a szabad ügyvédség, szabad orvoslás, szabad ingatlanszerzés lehetőségét akarta a társulati elv kifejezni.

Tetézte Hunfalvy állam- és társadalombölcészetét azzal az értekezésével, melyre hazafi bűja, bánata ösztönözte.

A magyarság 1849-ben elvesztette szellemének külső, irányzó hatalmát, államát. Megmaradt azonban államának tényleges alapépitménye, 49 előtti társadalmi szerkezete, melyet az új uralom jogilag is mindjárt átfórmálni kezdett.

Hunfalvy az 1850-ben megindult *Új Magyar Múzeumban* tette közzé *Az Igaz Magyar Aranybulla* című klasszikus dolgozatát. Ebben nemzetét állama visszaszerzése, egy újabb aranybulla elérése végett az emberi életnek a magyarra is lehetséges formájához, a társadalmihoz, ennek alapintézményéhez, a munkához utalja.

Az idegen győző hatalom leronthatta államát, tönk szélére sodorta 1849 előtti társadalmi szerkezetének vezető rendjét, birtokhoz juttathatta a nemzetnek előbb jogtalan rendjét, a jobbágyságot, a magyar társadalom végső alkotó elemeit nem semmisíthette meg.

Ezek automaticæ megint elhelyezkedtek az új jogelvű társadalmi szerkezetben, részint a múlt hagyományai, részint a társadalmat alkotó munkák és javak tényleges nyomatéka szerint.

De mint lett ebben az új szerkezetben a munka és a vagyon a nemzeti szabadság újkori aranybullájává?

Mint alakult ki a nem magyar uralom alatt a magyar társadalom?

Élni kellett a magyarnak, az egyesnek, ha az állami létből mint aktív tényező, mint a törvényhozás részese ki is volt zárva, a végrehajtó és bírói hatalomban pedig magyar voltának — ha nem is belső elárulásával — mindenesetre külső megtagadásával juthatott csak be.

Élnie kellett vagyonából, ha ez nem volt, munkájából. Szóval csak társadalmi életet folytathatott.

Ennek új szerkezetéhez, — a történelem iróniájának így tetszett, — az idegen uralom valósította meg azokat az alapelveket, melyekért a magyar reformerek 20 éven át küzdöttek: az egyéni tulajdon, az egyenlő örökösödés, az egyenlő adózás, a röghöz kötött munka helyett a szabad munka elvét. Természetes következése volt ennek, hogy a munka, a papi, rendi, polgári, paraszti munka különbségén fölépült, kiváltságokkal eltorlaszolt, szédítő rangkülönbségeket mutató előbbi társadalmi szerkezet helyére olyan kezdett elhelyezkedni, amelyben az egyesek egymás mellé, fölé és alárendelése — a jogi egyenlőség alapelveinek megőrzése mellett — a vagyonok tényleges különbsége, kisebb-nagyobb mennyisége szerint igazodik.

A vagyonok különbsége épp úgy folyt a magántulajdonnak 1850 után uralomra jutott elvéből, sőt erősebben előmozdította azt, mint az előbbi kasztszerű szerkezet ősiségi elve.

Mert ez a vagyonkülönbségeket századokra megrögzítette, míg az 50-es évekkel uralomra jutott szabad forgalom római jogi elve az ingó és ingatlan vagyonra, az egyenlő örökösödési osztályra nézve a vagyonkülönbségekben már egy nemzedék alatt nagy változásokat, eltolódásokat okozhatott és okozott is, főleg midőn 1860-ban megszűnt — még a Concordatum érvénye alatt — az ingatlanszerzésnek keresztényekre szorító korlátja.

Mivel ekként az előbbi szerkezetnek a munka minémiségéből kiinduló tagozódása megszűnt, ez a tagozódás a vagyon nagyságának külső, mérhető, szemmel látható jele szerint tükröződött a közszemléletben és az *osztályok* nevezete alatt nyert elterjedést a közbeszédben.

A 48 előtti egyházi, nemesi, polgári és — ilyenek jogilag ugyan nem számító — jobbágyi rendek helyére a gazdagok, a módosak, a szegények, az inségesek csoportja lépett. Mint felső, középső, alsó osztály, mint osztályon kívüli zsellér, napszámos jegyezze be a közbeszéd, a társadalom nem hivatalos cégjegyzékébe.

A rendek, mint a régi szerencsétlen, szomorú, embertelen világ elkárhozott maradványai a közbeszédből száműzettek, nevük, ha mégis szükség volt rá, a kísértetektől való félelem egy nemével említettett.

De idővel a rendek nem egyedül a társadalom érintkezési nyelvéből maradtak ki, helyüket az osztály a törvénytörvényekben is elfoglalta, nem egyszer adva kemény diót az igazságszolgáltatásnak, vájjon a papság, a kereskedők, a hivatalnokok oly értelemben osztályok-e, mint a gazdagok, a burzsujok, a munkások.

A munka különbségében gyökerező rendi különbségeket a szabadság és egyenlőség elveiből kiinduló új jog megszüntette, de nem szüntette meg a vagyonskülönbségeket ennek az új jogrendnek magánjogi alapintézménye, a szabad föld, az egyéni magántulajdon. Sőt azokat igen láthatóvá tette. Természetes volt tehát az osztály szónak használata a társadalom igen különböző jellegű rétegződésének, tagozódásának megjelölésére.

A rendek végleges halálán és az osztályok eleven uralmán örvendezők képzelt világába azonban disszonánsán szólt bele a tények, a valóság tudománya, a maga különleges nevén: a statisztika. A legszabadelvűbb, a jogegyenlőségért buzgó lélek sem bírt a társadalom valóságos útvesztőjében eligazodni, ha azt a munka különbségeire, vagyis a rendi különbségekre tekintet nélkül csupán a látható, kézzelfogható vagyoni osztálykülönbségekkel akarta megértetni a fölé, alá, mellérendelés, a becsületnek, divatos nevén a presztízsnak igen eltérő tüneteit, még a tiszta gazdasági munka körében is föllépő jelenségeit.

Így vonul be *Keleti Károlynak* az Akadémia nagy jutalmával 1872-ben kitüntetett „*Hazánk és Népével*“ a sok száz éves rendi, kari, céhi fogalom megjelölésére a „foglalkozás“ szürke, társadalmi értékelés szempontjából kétértelmű szava. Így látjuk ezt az angol statisztikában, *Welton, Statistical Papers relating to the occupations of the people. 1860.* is. A kártyázásnak és sok más értéktelen, sőt aljas foglalkozásnak neve húzatik rá a munka szentnek nevezhető fogalmára. Imát és munkát jelöli meg minden jók forrásának már a régi „*Ora et labora*“ közmondás.

Mayr György munkájának „A társadalmi élet törvényszerűsége“ fordításában, Keleti vezető tekintélye alatt, a munka szerinti tagozódás ugyanez alá a címszó „Állások és foglalkozások“ alá kerül.

De a fordító eléje tette a kevésbé frivol és megfelelőbb „állás“ szót. Állásra mindenki joggal törekszik, nemcsak fizikai vagy fiziológiai, hanem társadalmi értelemben. Csakhogy az állás itt anynyi mint munka, nem mozdulatlanság.

Előbújnak ekként a *status et ordines*, a régi karok és rendek, csakhogy az állások és foglalkozások álarca alatt. Ha Dugonics a *status et ordines*-t még álladalmaknak és rendeknek fordította, miért nem használhatta volna Mayr György névtelen fordítója Dugonics halála után több mint egy félszázaddal a *status* szóra a logikailag hasonló jelentésű *állás* szót. Állam és állás rokongondolatra utalnak. Az állam először is erős, biztos, megdönthetetlen állás kifelé, biztos, nyugodt állapot. Igaz befelé, önbensejében a legellenkezőbbet, mozgást, parancsolást jelentő valami, de megint csak állapot.

A vezető szellem, Mayr György későbbi nagy munkájában „Statistik und Gesellschaftslehre“ (1897. II. köt. 132—141, 295—306. 1.) a német szöveg a magyar fordító foglalkozását már *Beruf* szóval fejezi ki s maga Mayr is kénytelen a *Stand* (az állás) az *Erwerb* (kereset) rokon szókkal számolni és bevallani, hogy a Statisztikának, a *lét* tudományának szinte elérhetetlen ideálja a *Beruf*-ok, magyarul hivatások viszonyait teljes valóságukban megfogni.

Valakinek társadalmi állása, vagyis valaki a társadalmi munkamegosztás melyik osztályába, rendjébe, karába tartozik?

Az orvosi, a papi, az ügyvédi, a földműves, a kereskedő rendbe-e? vagy az állam munkáját végzők hivatalnoki rendjébe-e? Nem azonos-e ez a kérdés az illetők foglalkozásának, keresetének kérdésével?

Rendek, karok, állások, hivatások, keresetek, foglalkozások mindannyian az embernek fiziológiai életén túlmenő életnyilvánulásait jelző szavak. Csakhogy bennök a *lét* világa, a *lét* kategóriája mellett a *kell* kategóriának világa és ebben a hitnek, erkölcsnek, jognak, haszonnak dolgai, normái ütődnek ki a különböző elnevezésekben. És ami különösen fontos, azok a változások is, melyeket a társadalmi munka végzésére jogosító legfőbb elvek tekintetében a történelem mutat.

Papok, orvosok, földművesek, iparosok, fegyverforgatók valahogy mindig voltak és mindig lesznek. De mekkora a különbség e

rendek között, ha a fiú más nem lehetett mint az apa, rabszolgáé rabszolga, iparosé iparos, papé pap, jobbágyé jobbágy, katonáé katoná, vagy éppen ellenkezőleg mindenki minden lehetett, ami akar, ha a céh, a kar, a rend előtt képességét bizonyítja.

Vagy legvégül ilyen képesítés nélkül is, mikor az állami munka kivételével minden más munka abszolút szabaddá tétetett a szabad kereset, szabad ipar, szabad ügyvédség, szabad gyógyítás, szabad irodalom, szabad művészet elve mellett kialakuló amerikaias jellegű munkacsoportosulás idejében, midőn a céh-rendszer, az ügyvédi, orvosi, mérnöki diplomakényszer, az irodalmi és művészi censura eltöröltetett, a kuruzslás, a zúgíráskodás fogalma a jogból eltűnt.

Amikor ez bekövetkezett, a német tudományban a munkacsoportok jelölésére a mi status et ordo-nknak megfelelő *Stand* szó helyére lépett és általános elfogadásra talált a *Berustatistik* nomenclaturában a *Beruf*, hivatás szó. Annak igen beszédes tanúsága ez, hogy itt a foglalkozáson, a kereseten túl és mögött, melyeket szintén föld, valami más is lappang. *Beruf*, *Berufung*, hivatás, elhivatás, vocatio. Kitől jön a hívás? Ki hívhat meg, mit kell a meghívott teljesítsen?

A keresztény világban az apostoli hivatás az alaptípus. A hivatásra, a vocatio-ra hitvallásra, confessioval, professio fideivel kell felelni. Ez a vezérgondolat áthatja az ókori világ romjain újra alakuló társadalmi szerkezetet a papi, a lovagi, a művészi, a tudós munkát végzők csoportjaitól, testületeitől lefelé a kézimunkát végzők csoportjáig, a céhekig.

Minden készséget, képzettséget kívánó munkát csak az véggezhet, akit erre a szakértők, a mesterek, magisterek elhívnak, ha kitanultságát előttük bebizonyította és hitvallást, professio-t tesz előttük, hogy munkáját ügyesen és becsületesen végzend.

„Isten téged úgy segítjen, hogy te hű és engedelmes akarsz lenni, a céhnek igazságát mindenkor és mindenben megtartani.“ A céhbe lépni akarót hitvallása, professioja után ezzel a visszhanggal vették be a mesterek kebelökbe (gremio). (L. Nyvt. szótár I. 344. 1.).

Fölfelé az egyszerűbb kézműves hivatásoktól a legmagasabb állami, egyházi, tudós, lovagi, művészi hivatásokig az illető munkára vállalkozók mind hitvallást, professio-t tesznek, professionátusok lesznek.

A német statisztikusoknak kénytelen-kelletlen használt „hivatási elnevezése, az angolok occupation-ja, a németek Beschäftigung-ja, Erwerb-je helyett, nyilván a régi vocatio és professio pola-

ris gondolatából táplálkozik, de a két pólus elsejének nevét tudta csak a köznyelvbe visszahozni, a másodiké egészen kiveszett a német, mint a magyar synonymájából. Ma már a német sem mondja magát „professionist“-nak, a magyar sem szabó, mészáros mesterembernek, azaz magisternek, hanem húsiparos, szabóiparosnak.

De a statisztikusok gyakorlati szubjektív racionalizmusa mégsem győzte le a tények világának objektív ratioját. Nem akarok rossz élcélődéssel a professionista sportolókkal előhozakodni. Saját hivatáskörömből veszem a példát.

A tanár szó helyére tette például egyetemünk — legalább félhivatalosan — a professor szót, bizonyára a „rangérzet“ parancsolta megkülönböztetésül a vándortanár, a tánctanár, a scholae magistertől, az iskolamestertől.

A hivatás, a vocatio gondolatvilágában termett magister, magyarul mester szó ugyanis, amely hajdan a doctorral majdnem egyenlő társadalmi állást jelentett, az idők folyamán a szegény falusi tanító kevésbé irigyelt nevévé vált.

De mit hozott a tények ereje e szubjektív okoskodások, érzékenykedésekkel szemben más oldalon?

A XIX. század jogegyenlőség, rendi különbségeket megsemmisíteni látszó légköre elleni reactio a mester szót földobta, mondhatni restaurálta a társadalmi létra legmagasabb fokáig az irodalmi, művészi, a tudós világban.

Nagy zenészt, nagy szobrászt, nagy tudóst a mester megfakult nevével vélik méltóan megtisztelni a beavatottak, az irodalom, a művészetkedvelők.

Legjellemzőbb ebben a folyamatban a radikális irányzat legelső országa, Franciaország. Nagy forradalma tüzzel-vassal irtotta régi társadalmi szerkezetének nemcsak kasztszerű, vérségi leszármazáson nyugvó tagozatát, a nemességet, hanem a keresztény világ szülte hivatási karait, a szellemi és ipari munkásoknak sokféle néven élő rendéit. Így a bírói széküket, közjegyzői állásaikat — francia nyelven études-jeiket — adás-vétel útján szerző bírák és közjegyzők (notaire publique) compagnie-jai, az ügyvédek (barreau-jai) karai, az iparosok és kereskedők (métier-jei) céhei mindannyian törvényhozói guillotine alá kerültek.

Rousseau, a forradalom költője megírta világrengető poemájában, a Contrat social-ban, hogy csak egyenlő porszemekből alakulhat egységes, szabad nép, ezeknek a porszemeknek teljes egybeolvadása által.

Ez pedig csak akkor lehetséges, ha mindnek egy vallása van, ha köztük céhbeli, testületi munkakülönbség nincs, végül olyan vagonbéli különbség sincs, hogy egyik a másikat megveheti, magától függésbe hozhatja.

A Contrat Social költői énekét prózai szövegben az 1791-i június 14—17-i törvény a szövetkezetekről (Loi sur les coalitions) tartalmazza,

A francia alkotmánynak egyik sarkkövét az egyrendű, egyhivatású polgárok egyesületeinek, testületeinek teljes megsemmisítése alkotván, ezen végrehajtási törvény értelmében azoknak bármi ürügy alatt, bármi formában a visszaállítása bűntény.

Ehhez képest nem gyülekezhetnek, elnököket-nem választhatnak, határozatokat nem hozhatnak. Ha pedig a szabadság, az alkotmány ellenére az egyhivatású, művészetű és mesterségű polgárok megegyeznének munkájuk megtagadására vagy csak bizonyos ár melletti végzésére, az ilyen akár esküvel erősített, akár ilyen nélkül hozott határozataik alkotmányellenesek és az emberi jogok elleni merényletek, az összehívók, a felbujtók ötszáz livres-ig és politikai jogaik felfüggesztésére büntetettek.

Ily módon sikerült is a társadalmi testületeket, karokat, rendeket megsemmisíteni — kettő kivételével.

Az ügyvédi és közjegyzői karok ma is a régi jogi formák között élnek és ennek szellemében nem ügyvédi, közjegyzői gyakorlatot folytatnak, nem keresetük után látnak, hanem legalább szóval hivatásukat (profession) gyakorolják, a régi rendi nomenclaturával élnek.

Sőt a francia statisztika 100 év után is, a francia jog által történt kivégzésük ellenére hivatás néven könyveli a francia társadalom munkacsoportjait. (Bertillon, La nomenclature des professions dans le recensement. 1892.)

A szónál, az elnevezésnél sokkal fontosabb azonban a karoknak, a rendeknek tényleges újjászületése a jog ellenére.

Az egy hivatásúak testületeit, karait megsemmisíti, azok szövetkezéseit, coalitioját kizáró jogállapotot ugyanis féltékenyen őrizte a restaurált királyság, valamint a császárság, sőt a 49-i köztársasági rövid régime nov. 27-i törvényével azt még szigorította is.

Az 1848-i köztársaság ellen kitört júniusi forradalom azonban alighanem megnyitotta már az elnöknek, a későbbi császárnak szeméit, hogy a munka testületi szervezkedésének, az egy hivatásúak,

az egy szakmájúak egyesülésének megakadályozása hosszabb ideig teljes lehetetlen.

Az 1864-i máj. 4-i törvény meg is hozta a munkás egyesülés, coalitio jogát.

Az 1870-i Commune okozta rémület hatása alatti 14 év pedig megérlelte az 1884-i március 21-i törvényt, mely az egy szakmájú munkások társaságainak megadta a jogi személyiséget testületi, kari érdekeik védelmére.

Hét év hiányzott a száz esztendőből, mely alatt az iparos, a kereskedői karok jogilag tetszhalotti álomban nyugodtak.

Csak jogilag, mert tényleg, az 1848. júniusi véres munkásharcok, az 1870-i forradalom óta örökké zavarták a francia társadalom békéjét. Az 1884-i törvény jogilag és tényleg föltámasztotta őket és a *Corporation, métiers, maîtrises, professions* hajdani nevek helyett a jogegyenlőségi, szabad kereseti szerkezet elveinek megfelelőbb *syndikátusok* nevére keresztelte. Átvitte a tőkenélküli munkások hivatási érdekeinek védelme végett alakult és törvénnyel szentesített társulatokra a munkaadó tőkésék érdekei végett a kereskedelmi jogban gyökerező s a gazdasági életben oly jelentékeny funkciót betöltő consortiumok nevét, a syndicatust.

A mi munkásszakegyleteink, a materialista történelemszemlélet alapján szakszervezetekké kibúzózó hivatási alakulataink Franciaországban a hivatásbeli syndicátusok (*syndicats professionnels*) cég alatt léptek be a társadalom tényleges és jogi forgalmába, a közrendbe.

Csodálkozni lehetne, mint rosszakarató élcelők, a francia köz-társasági hivatalok tábláinak hátról: „Liberte, Egalite, Fraternite“ mondják, hogy meglepődnek találkozásukon, mint köthetett a hivatásbeli syndicátusok nevében két oly ellenséges fél házasságot, mint aminőt a rideg jogi érdeket jelentő *syndicatus* név s a hitvallással megerősített, a magánérdeken túlmenő, nemcsak az érdekelt, de a közönség javait szolgálni ígérő *hivatás* név copulálása jelent.

A polgári, szabadkereseti társadalomnak a vagyoni tényleges, mennyiségi különbségein nyugvó, tényleges, nem jogi osztálytagozatai helyére itt lép be újra egy század leforgása után a kari, rendi, hivatási tagozat, *jogi vértzetben is*, a társadalom tőkenélküli munkásságának nagy tömegeivel.

És ezek a franciák nagy guillotínálásuk ellenére, melyet 1791-ben véghezvittek; megtartják rendi, hivatási tagozataik neveit.

A Noblesse-t, a Bourgeoisie-t, a Paysannerie-t, a Collège des Médecins-t, az ügyvédi Barreau-t, hogy csak némelyeket említsek. Nem elégedtek meg az osztálynak inkább mennyiségre utaló szavával. A minőséget megjelelő kifejezéseket megtartották régi értelmükben, régi jogi jelentésük odaértése nélkül.

Sőt az újabb törvény a *syndicats professionnels*-ekben némi-kép még jogi értelmüket is fölélesztette.

Minket magyarokat jelszóimádatunk, babonás félelmünk a 48 előtti karok és rendek világának föltámasztásától akadályozott meg józan társadalmi nomenclatura fölvételében.

Nem láttuk a világot magunk körül, eszünkbe sem jutott, hogy a meghaltnak vélt karok és rendek új köntösben mint foglalnak igen erős állást társadalmunk szerkezetében. Vagy hogy a falusi szövetkezetek a kereskedők rendi ellenlábasai, csakúgy amint az OMGE az OMKE-é, a TEBE meg az előbbieké.

Csak egyet láttunk és hallottunk: az osztályokat, mert a gazdagokat, a jómódúakat, a szegényeket, az ínségeseket nem látni, észre nem venni lehetetlen volt.

De meg azért is csak a vagyoni és nem a munkaosztályokat láttuk, mert jogegyenlőségi, szabadkereseti, polgári társadalmi szerkezetünknek vagyonosság szerinti osztálytagozata vált névszerint a társadalmi harc célpontjává.

Névszerint mondom. Hiszen az osztályharc mögött nemcsak a vagyonosok és vagyontalanok ellenérdeke állt. Meghúzódott ott a szabad emberi munka ezerféle különbsége.

Az osztályharc álarca alatt ezeket a különbségeket épp úgy megsemmisíteni és evvel az emberi szellem egyéni, eredeti, önálló külön forrásait épp úgy betönni akarták, amint a vagyon nagy sági különbségeit az egyéni magántulajdon eltörlésével megszüntetni.

A vezető, a segédi munka, az értelmi, a fizikai munka, az észbeli és akarati munka teljes egalizálása épp úgy tüzelte az osztályharc stratégiáját, mint az egyéni vagyon, egyéni szabad munka helyettesítése kollektív vagyon, kollektív kényszermunka által.

Jellemző szellemi horizontunk eldeszkázottságára, hogy Schvarcz Gyula, hazai szellemi életünknek legönfeláldozóbban, saját anyagi romlásával szolgáló, emellett nagy szaktudós munkása, a két kötetes nagy Die Demokratie-jenek szélső baloldali álláspontú szerzője azt olvasta ki 1895-ben megjelent Politikámból az arról az Athenaeumban megjelent anonym bírálatában, mintha én negyvennyolc előtti rendi világunk visszatértében reménykedném.

Nem vette észre, hogy az osztályokat és rendeket mint tisztán tényleges alakulatokat vonultattam föl a társadalmi szerkezetben, nem mint jog által megrögzített intézményeket. Nem vette észre se ő, a szélső politikai demokrácia lángoló szívű politikusa, de a mérsékelt liberálisok sem, mint közeledik egy ugyan nem a 48 előtti értelemben vett rendi szerkezet az osztályharc híveinek zászlója mögött, de egy új, más, annál fojtóbb rendi szerkezet.

Pedig már 1895-ben világos volt, hogy ha az osztályharc célja az egyéni tulajdon, az egyéni tőke, az egyéni szabad munka megszüntetése sikerül is, az emberi szükségletek különbsége s a munka különbsége e szükségletek fedezésére meg nem fog szünni. A társadalom szerkezete pedig, a vagyonkülönbség ki lévén küszöbölve, egyedül és kizárólag a munka különbségéből, a különböző foglalkozások, hivatások, rendek különbségéből, ezek egybekapcsolásából, egymás mellé és fölé rendeléséből fog létrejönni.

Amit Madách az Ember Tragédiájában 1861-ben phalanster cím alatt oly plasztikusan odaállított, a magántulajdon nélküli rendi társadalmat, Schvarcz Gyula s a magyar közvélemény még 1895-ben sem, az 1871-i párizsi commune után sem vette komolyan. Benne a 48 előtti rendi világgal valamiképp rokon jelenséget nem látott s az 1871-i commune-t a romantikus franciák Madách költeményét eljátszani kívánó műkedvelői elbolyongásnak tekintette.

Már 1895 előtt rámutattam a szabadkereseti, más néven a kapitalisztikus, más néven a polgári társadalmi szerkezet szükségképeni átalakulására. Ez azonban nem a mindenkiből hivatalnokot tevő szociáldemokrácia marxi tervei szerint fog végbe menni, de igen is az egyéni tulajdon és munkaszabadság elvét megtartó, de azt a közületi, testületi erők összetartásának alárendelő elv egymást kiegészítő összetételéből fog bekövetkezni.

Rajtam is beállott azonban Schiller mondása: Doch weil was ein Professor spricht, nicht gleich zu Allen dringet, so übt Natur die Mutterpflicht. Csakhogy ezt az anyai kötelességet természet anyánk Kun Béla véres kezével teljesítette 1919-ben, socializálva a házakat, üzleteket, gyárat, s amennyire bírta, a földbirtokokat s a magyar társadalmat elvben, jogszabályaiban a szakszervezetek neve alatt tisztán rendi szerkezetűvé varázsolta át.

Romantikus puccs, fogja ellenvetni a jelszavakra esküvő magyar. A rablóbanda játékának öt hónap alatt vége lett! Rendi szerkezetét azonnal fölváltotta tiszta polgári, csak osztályokat, de ren-

deket, karokat nem ismerő liberális, polgári, jogegyenlőségi társadalmi szerkezetünk.

Sőt, átmenetileg, alkotmányunkból is kitöröltük a rendeket, azok házáat, a főrendiházat.

Megint jelszavas szemellenzőink miatt nem látunk. Mert mi a felsőház?

Magyar társadalmunk munkájának természetes tagozódásából, nem a magyar állam saját, külön lényegéből előálló szerkezet. Az emberi élethivatások, pályák, karok, amelyekben existenciájukért dolgoznak az egyesek, a rendek, melyekben szolgálataik, kötelességeik teljesítése fölött őrködnek, külön existenciájukat, becsületüket védik, ezek vannak a felsőházban a magyar nemzet legmagasabb, egyetemes állami közszolgálatára egyesítve.

Egyházi, származási, közhivatali, tudományos, művészi, földműves, iparos, kereskedő, jogász, orvosi, technikus, nevelő, vitézi hivatások féle elnevezése alatt igazában rendek háza a felsőház.

Ősi, nemesi társadalmi szerkezetünkben kinőtt főrendiházunk a 20. századnak rendek házává alakult át.

Negyvennyolcig fennállott társadalmunk a munkát és javakat nagyjában a leszármazás szerint osztotta meg.

Így állott elő nemesek rendje, melybe az új nemesektől, papoktól, városi polgároktól eltekintve, akik mégis hozzászámítottak, leszármazás útján jutott az egyes. Ez volt a magyar nemzet, a félmillió lélekből álló *populus*. Alatta áll a 7—8 milliónyi jobbágyosság, a *plebs*, a szegény magyar adózó nép, a földművesek rendje, melybe ha eltekintünk a birtokát veszített és jobbágytelekre szorult nemesektől, megint leszármazás által kerül a jobbágyi gyermek.

Az uralkodó nemesi rend azonban, a gazdasági és szellemi javak különbsége szerint, már két részre, két osztályra, a fő- és köznemességre, a nagy és a köznemesekre tagozódik jogilag is 1608 óta. Így keletkezik a határozathozatal megkönnyítése végett is a nagy-nemesek, az úgynevezett mágnások felső osztályának külön főrendi, a nemesi rend másik osztályának, a karok és rendek neve alatt egybefoglalt köznemesi rendnek alsótáblája, fentartatván a két tábla egysége.

Midőn mostani felsőházunkat a képviselőházzal szemben rendek házának jellemzem, természetesen nem a nemesi és jobbágyi, inkább kasztszerű rendi tagozódásra gondolok, hanem arra a szellemi, erkölcsi eszmékből kisarjadzott hivatási tagozódásra, melyet

Ruskin *Upon the roots of honom* c. értekezésében oly megkapóan állított oda. A katona, mondja, inkább meghal, hogy sem helyét a csatában elhagyja, az orvos a betegét ragadós nyavalyában, a pap székét, mintsem hamisat hirdessen, a jogász, mintsem jogtalanságot segítsen, a kereskedő, mintsem hitelezőinek adósa maradjon, vevőit selejtes portékával kiszolgálja.

Ilyen értelemben rendek háza az új felsőház. Más néven ugyan, mint az alsóház, ez is a nemzet, az ország javának képviselője. Nem pedig, mint már divatba jött, mindenféle érdekképviselőek mozaikja. Ez lehetetlen is. Mert ellentétes, mindenféle érdekek sohasem fogják beérni képviselőikkel, hanem kötött utasítású meghatalmazottakkal, követekkel.

Ezek a rendek a felsőházban az egységes nemzetet országgló hatalmában, önuralma fentartásában szolgálják. A házon kívül, otthon, mindegyik külön munka, külön hivatási körében egymást szolgálják tagjaik egyéni existenciájára biztosítására, az emberséges lét lehetővé tételére.

Különböző munka, hivatás köreiknek a házon kívül otthon, más szóval a társadalomban sincs értelme az egymásra utaltság, az egymásba kapcsolódás, az egymásért munkálkodás, a szolidaritás, az egység nélkül.

Egy társadalmat alkotnak, nem többet, vagy jaj neked nemzet, ha többet! Ekkor véged van!

Az Isten szerelmére, ne beszéljünk hát a logika legelemibb szabályai ellen gazdatársadalomról, orvos-, mérnök-, ügyvéd társadalomról, iparos-, kereskedő-, művésztársadalomról, ne vigyük a logikai abszurdumot katolikus-, protestáns-, női-, férfi-, munkás-, nyugdíjas-, gyorsíró-társadalmak emlegetéséig.

Ezek a most említett társadalmak nem spintizáló agyam szörny-szüllöttei. Államférfiak ajkáról hallottam az országházban, más részét, mint minduntalan előfordulót, jegyeztem le a napilapokból.

Mi magyarázhatja a józan magyar ész ily kifícamodását? A magyar szívnek veszedelmes szenvedélye a szónoklat gyönyörűsége iránt. Mennyivel hangzatosabb gazdatársadalomról, nyugdíjas társadalomról, gyorsíró társadalomról szólni, mint a gazdákról, a nyugdíjasokról, a gyorsírókról.

Menenius Agrippa a Krisztus előtti nagy *secessio-kor in montem sacrum* már megértette a plebejusokkal, hogy a henyének vélt gyomorra a tagoknak szükségük van.

A nemzetek apostola, szent Pál a korinthusiaknak magyarázta (I. lev. 12. rész, 12—31. vers), hogy „a test egy és sok tagja vagyok, a testnek pedig minden tagja, noha sok, mégis egy test, mert egy Lélek által mind egy testté kereszteltettünk. Ha azt mondaná a láb; Mivel nem vagyok kéz, nem vagyok a testből. És ha azt mondaná a fül, mivel nem vagyok szem, nem vagyok a testből.“ Ámde, így folytatja, „hogya ha mindnyájan egy tag volnánk, hol volna a test? Most pedig sok ugyan a tag, de egy a test“.

A mi közbeszédünk mind ennek ellentmond, pedig ez a kétezer évesnél régibb igazság más és más köntösben vezette mindig az embereket. Mai divatos neve a szolidaritás. Már nem is egy nemzet tagjai, de az emberiséghez számító összes lények között. Nekünk megfogyott magyar nemzetnek pedig nem kell ez a szolidaritás, nem kell egy társadalom, egységes együttműködés életünk fentartására, a hozzá szükséges javak előállítására. Különálló, élesen elhatárolt társadalmakra váltan kívánunk élni egységes társadalmi érzés, a szociális egybetartozás közérzése nélkül, — ha közbeszédünknek hinni lehet.

Szónokló hajlamunkon kívül része van ebben a badar szóhasználatban babonás ragaszkodásunknak a betűhöz, a jelszavakhoz, a látszatoktól való félelmünknek, más szóval nagyzásunknak. Iparos rendről, földműves rendről, ügyvédi rendről, mérnöki rendről beszélni elmaradottságot, a középkorba visszaesést jelent.

Hogyan beszéljünk hát? Iparos, földműves stb. hivatásról ma még beszélni igen korai lenne. Szociális érzéketlenségünk éhez még igen erős. Kinevettetnénk. A megoldás egyszerű: beszéljünk az egy rendhez tartozókról többes számban. Gazdák, iparosok, orvosok, papok, bankárok, munkaadók, vagy minőségi raggal, ahol lehet, mint a katonaság, ifjúság, ügyvédség, papság, munkásság, mágnásság. Vagy használjuk a Hedermayer idők szavát a társadalmi munkacsoportok jelzésére: kereskedővilág, gazdavidág, nővilág, íróvilág.

Végül használhatjuk a semleges értékű osztály szót, amelybe egyaránt befér az embereknek a vagyon mennyiségéből, valamint a munka különbségéből eredő társadalmi elhelyezkedése.

Semmiesetre se maradjunk meg a mai badar, illogikus, veszélyes szóhasználatunk mellett.

Társadalmunk mai szétduált szerkezetét, egymás munkájának divatos meg nem becslését, a más társadalmi állásúak sorsa iránti közönyt ne fokozzuk oly szóhasználattal, amely azt a látszatot ébreszti, azt az érzelmi állapotot tükrözi, mintha a magyar nem egy

társadalomban, hanem külön társadalmak üzletszerű federációjában tengetné életét.

Fokozzuk le ezeket a külön társadalmakat az egyéni létnél magasabb nemzeti létnek, a magyarságnak alkotó részeivé, tagjaivá hétköznapi beszédünkben is s helyezzük őket vissza szavainkkal is illő helyükre, a találó címszók, a rendek, a karok, az osztályok, a hivatások címszava alá.

Concha Győző.